

Güneş Işığı Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

Bekir ÇIRAK* Abdulkadir YÖRÜK**

* Siirt Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Makine Mühendisliği
Bölümü, Kezer Kampüsü, Siirt

** Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Kezer
Kampüsü, Siirt

Özet

Bu çalışmada, İbrahim Hakkı Hazretlerinin Siirt'te ve bilim dünyasında ne kadar önemli bir yerinin olduğunu anlatmaya çalıştık. Çalışmada, İbrahim Hakkı'nın hem bilimsel hem de manevi yönünü vurguladık. Bu çalışma, İbrahim Hakkı ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Buna ilaveten çalışmada bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Güneş ışığı, yansıma, İbrahim Hakkı, ışık hadisesi, ışık düzeneği

**Scientist Who Reflected The Sunlight To The Bedside Of The Grave Of His
Teacher As Controlling The Sunlight: İbrahim Hakkı**

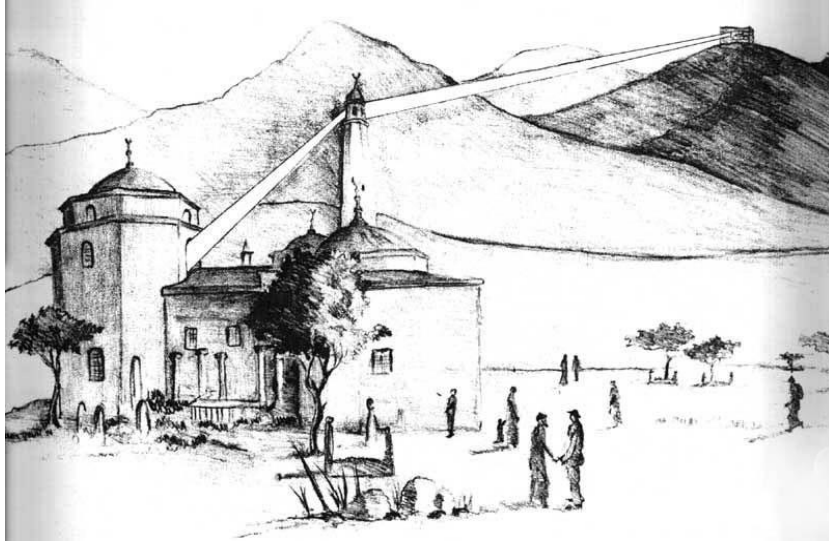
Abstract

In this study, we have tried to explain how İbrahim Hakki considerable person in the Siirt and scientific world. We have tried to emphasize İbrahim Hakki's scientific and moral aspect. This study consists of the works on İbrahim Hakki. In addition to that some proposals were given in this study.

Keywords: Sunlight, reflection, İbrahim Hakki, light incident, light assembly

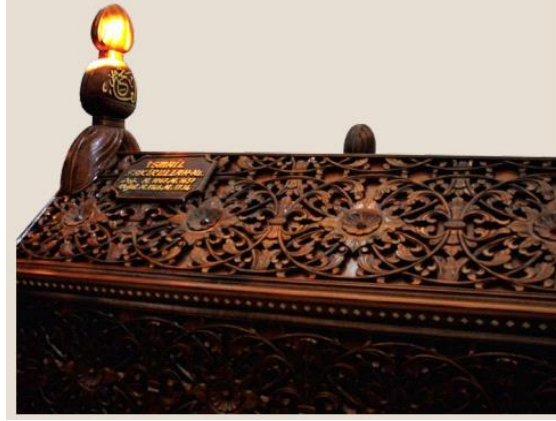
1. Giriş

Dünyada benzeri olmayan ışık hadisesinin geçmişi 1734 yılına dayanıyor. İbrahim Hakkı Hazretleri, hocası İsmail Fakirullah'ın vefatı üzerine "Hocamın başucuna doğmayan güneşi neyleyeyim..!" diyerek astronomi ve mimari açıdan büyük bir bilim harikasına imza atıyor. Eski zamanda bu ışık hadisesi temsili olarak şekil 1 de gösterilmiştir.

Şekil 1. Işık hadisesinin eski zamanlardaki temsili resmi

İbrahim Hakkı Hazretleri, türbenin doğusuna harçsız taşlarla bir duvar inşa ediyor. Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinoks günlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) kalenin arkasındaki vadiden yükselen güneş bu duvara çarpıyor. Kaleden geçemediği için Tillo şehrine ışık gitmiyor. Işık sadece duvarda bulunan pencereden geçiyor. İbrahim Hakkı güneş ışığının 5 km. İlerde bulunan türbenin kulesine (8 köşeli ve 10 mt. yüksekliğinde bir kule), oradan da kırılarak türbenin penceresinden içeri giriyor. Sonra da türbenin penceresinden içeri girerek, İsmail Fakirullah Hazretleri'nin mezarının başını aydınlatıyor. (Şekil 2)

Şekil 2. İsmail Fakirullah (Hz.) nin sandukçası ve baş ucunun aydınlanması

İbrahim Hakkı Hazretleri, yaşadığı asırda astroloji ilmindeki tüm sınırları altüst etmiştir. İnce matematiksel çözümlerle ekinoksu hesaplamıştır. Yılın gece ve gündüzünün eşit olduğu o anı yakalamış ve 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde, aynı zamanda yılda yalnızca 2 kez gerçekleşen muhteşem bir gölge ve ışık oyununa imza atmıştır. “Uzayın yollarını Tillo sokaklarından daha iyi bilirim” diyen İbrahim Hakkı Hazretleri'nin “Işık Düzenegi”, 1960 yılında türbede yapılan restorasyon ile bozulmuştur. 50 yıl aradan sonra 2011 yılında bilim adamları 21 Mart ve 23 Eylül'de doğan ilk güneşin Fakirullah Hazretleri'nin sandukasının aydınlatılması ile ilgili dünyada benzeri olmayan zihinsel hesaplamayı; ancak lazer ve uzay teknolojisiyle yeniden işler hale getirilmiştir. [1]

2. Tillo

2.1. Tarihi

Tillo İlçesi 3647 sayılı kanunla 18 Mayıs 1990 tarihinde ilçe olmuştur. Tillo'nun Süryanice manası “Yüksek Ruh”dur. 1514'te Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi sonunda Osmanlı egemenliğine geçen ilçe, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Siirt İli'ne bağlı bir bucaktı. Tillo daha sonra ilçe olmuştur. İlçe'de İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz. gibi ilim adamları ve mutasavvıfların yaşamış olması İlçe'yi kültür açısından önemli kılmaktadır. 2007 yılı nüfus sayımına göre 3.867 kişilik nüfusuyla toplam İl nüfusunun %1,33'ünü barındırmaktadır.

İlçe, tarihi seyri içinde özellikle Osmanlı Döneminde önemli kültür ve eğitim merkezi olma vasfını korumuştur. Medreselerinde dini ilimlerin, zamanın ilerisinde bir seviyede verilen fen ilimleri (astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji ve tıp) ile beraber günümüzün bilim adamlarını ve görenleri hayret içinde bırakacak nitelikte verildiği bir ilim merkezi olmuştur. Zaten yetiştirdiği ilim ve bilim adamları bunu kanıtlayan en iyi örneklerdir. Tillo Halidilerin yaşadığı, Abbasilerin yaşadığı, Ömerilerin yaşadığı ilim ve irfan yurdu olmuştur. Tillo, Güneydoğu'nun tarihi değer açısından, Harran ve Hasankeyf ilçeleriyle beraber, en özellikli ilçelerden bir tanesidir.

2.2. Coğrafyası

İlçe, 42. boylam ve 38. enlem dereceleri arasında, Siirt'e 9 Km. uzaklıktadır. Doğusunda Pervari, kuzeydoğusunda Şirvan, batısında Siirt İli ile çevrilidir. İlçe'nin iklimi karasal iklim olup, yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve yağışlıdır. İlçe'nin etrafı hafif engebeli dağlarla çevrilidir. Doğu tarafından kıvrımlı olarak Botan Çayı geçmektedir. Yeryüzü şekilleri bakımından engebelidir. Toprağı kireçli olup, tarıma elverişli arazisi azdır. Bitki örtüsü olarak bozkırlarla kaplıdır.

Orman bakımından zengin olmayıp, yer yer meşe, fıstık, bittim, armut, badem ağaçları ile çok sayıda üzüm bağlarına rastlanmaktadır. İlçe su yönünden zengin olmadığı halde eski sarnıç ve kuyuları bolcadır. Ancak kuyu ve sarnıç suları kireçli ve tuzlu olmalarından ötürü pek kullanılmamaktadır. İlçe'nin ovası ve platosu yoktur. Bodur ve çalılık ağaçlıkları çoktur.

2.3. Ekonomisi

Genel olarak ilçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakla beraber, oldukça zayıftır. İlçe Merkezi'nde birkaç market ve çayhaneden başka bir işyeri yoktur. İlçe'de büyük oranda göç yaşanmıştır ve bu göç devam etmektedir. Siirt İli'ne çok yakın olması da İlçe'nin gelişmesi bakımından bir dezavantajdır. İlçe halkı geçimini genelde tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Arazi durumuna göre fıstık, üzüm ve bittim yetiştirilmektedir. İlçe'de arıcılıkla iştigal eden kişiler olmakla birlikte arı kovanı sayısı oldukça azdır. Su yönünden zengin olmadığı halde eski sarnıç ve kuyuları bolcadır. Ancak kuyu ve sarnıç suları kireçli ve tuzlu olmalarından ötürü pek kullanılmamaktadır. Ovası ve platosu yoktur.

Fıstık, Güneydoğu Anadolu'nun tarımsal zenginliklerinden biridir. Siirt Fıstığı yetiştiriciliği Tillo ilçesinde yoğun olup, Antep Fıstığı'ndan daha iri yapılıdır. Bu yönüyle meşhur Antep ve İran Fıstığı ile rekabet edecek güçtedir. Fıstık, kuraklığa dayanıklı ve çok fazla bakım gerektirmeyen bir ağaç olduğu için üretimi çok rağbet görmüştür. Fıstık, yörede "Bittim" denen yabancı fıstık ağaçlarının aşılınması ya da fidanlıklarda yetiştirilen fidelerin (çöğür) dikimi ile üretilir. Siirt'teki fıstık bahçeleri Tillo'da yoğunlaşmıştır. Bu yörede üretilen fıstık ülke geneline pazarlanmaktadır. İlçe turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz.'leri gibi yurt ve dünya çapında adını duyurmuş ünlü simaların türbelerinin ziyaretçileri pek çoktur. [2]

2.4. Kültürü

Bir toplumun manevi varlığını ve düşünce birliğini meydana getiren fikir ve sanat eserlerinin ve ananelerinin bütünü olan kültür, İlçe'de yaşayan vatandaşlarda kendine özgü bir yapı arz etmektedir. Bölgede egemen olmuş medeniyetlerin geleneği, örfü, güzel sanatları ile bu kültüre etki ettiğini ve özünü, dini dünya görüşünü teşkil ettiğini görüyoruz. İlçe'nin eğitim ve kültür yönüyle zengin bir tarihi vardır. İlçe türbe ve ziyaret

yerlerinin çok oluşu sebebiyle yöre halkının ve diğer bölgelerden gelen ziyaretçilerin akınına uğramaktadır. İlçe’de ayrıca, İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz.’ne ait eserlerle, kullandıkları eşyaların sergilendiği özel bir müze bulunmaktadır. Tillo’da medfun İbrahim Hakkı Hz. Hocası İsmail Fakirullah Hz.’nden “*Marifetname*” adlı eserinde şöyle söz eder:

“Şeyhim İsmail Fakirullah Hz.’nin Atası Mevlana Molla Ali Hz., Cizre’de (Şırnak’ın İlçesi) alimlerin reisi iken Miladi 1504 tarihinde zalimlerin zulmünden göç ederek, bütün binaları kireçten güzel, Siirt Kasabası’nın doğusunda iki saat mesafede, yüksek bir yerde bulunan, havası güzel, bağları ve ağaçları bol, 200 evi, birkaç dükkanı, bir hanı, bir hamamı, üç mescit ve bir Cuma camisi bulunan Tillo adlı köyü vatan edinerek, bu camide imam-hatip ve müderris olmuştur. Bu görevi daha sonra Molla Ali Hz.’nin soyundan gelen İsmail Fakirullah Hz. sürdürmüştür.” Tillo adının anlamı Süryanice "Yüksek ruh" demektir. Yüksek bir yer olduğundan dolayı buraya bolca yağmur düştüğü için yüksek ruh anlamına geldiği söylenmektedir. Oysa yapılan son araştırmalarda Tillo adının Süryanice değil, Sumer Türkçesinde "höyük" (Yığıntı,yığma) adını taşıdığı belirlenmiştir. Tillo 1514’te Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran seferinde Osmanlı egemenliğine girmiştir. Tillo Nahiyesi, ilçe olduktan sonra Aydınlar adını almıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Türkiye-Siirt-Tillo (Aydınlar)

Siirt’e 9 Km mesafede ve yaklaşık 4 bin kişinin yaşadığı Tillo’da, yapılan araştırmalar sonucunda 12 bin civarında evliya yaşadığı tespit edilmiştir. Bu

*Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim
Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)*

yüzdendir ki Tillo inanç turizmin ülkemizdeki öncülerindendir. Tillo Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi dünya çapında bir dehayı, İsmail Fakirullah'ı, Sultan Memduh'u, Zemzemil Hassa'yı ve daha pek çok değerli insanı yetiştirmiştir. Ayrıca günümüzde dünyanın ve Türkiye'nin pek çok yerinde başarı sağlamış bürokrat, tüccar, sanayici ve siyasetçileri vardır.

Bir toplumun manevi varlığını ve düşünce birliğini meydana getiren fikir ve sanat eserlerinin ve ananelerinin bütünü olan kültür, İlçe'de yaşayan vatandaşlarda kendine özgü bir yapı arz etmektedir. Bölgede egemen olmuş medeniyetlerin geleneği, örfü, güzel sanatları ile bu kültüre etki ettiğini ve özünü, dini dünya görüşünü teşkil ettiğini görüyoruz. İlçe'nin eğitim ve kültür yönüyle zengin bir tarihi vardır. İlçe türbe ve ziyaret yerlerinin çok oluşu sebebiyle yöre halkının ve diğer bölgelerden gelen ziyaretçilerin akımına uğramaktadır. İlçe turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz.'leri gibi yurt ve dünya çapında adını duyurmuş ünlü simaların türbelerinin ziyaretçileri pek çoktur. İlçe'de ayrıca, İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz.'ne ait eserlerle, kullandıkları eşyaların sergilendiği özel bir müze bulunmaktadır. [3]

2.5. İsmail Fakirullah Hazretleri

İsmail Fakirullah Hz. Hicri 1067'de Recep Ayı Regaip Kandiline rastlayan Cuma Gecesi dünyaya gelmiştir. Babası Hoca Kasım Efendidir. İsmail Fakirullah Hz. çocuk yaşlarında ilim tahsiline başlamış ve hoca oluncaya kadar ilim tahsiline aralıksız devam etmiştir. 24 yaşında babasını kaybetmiştir. Bu yaşta evlenerek oturduğu camide müderrislik ve imamlik yapmaya başlamıştır. 30 yaşında annesini kaybettikten sonra zühd ve takvasının gereği olarak kendisine bir tarla satın almış, bizzat kendi elleriyle asma ağaçları dikmiş ve geçimini sağlamak için çalışmıştır. Tarla ekmiş, ekin biçmiştir. 40 yaşına kadar günlerinin çoğunu oruçla geçirmiş, orucunu birkaç üzüm tanesi ile açmıştır. 40 gün konuşmadan, yeme içmeden kesilip mana alemine dalmıştır. Kırkıncı gün gözünü açmış, bir tas su içmiş, ekşi nar aşısı isteyip, bir parça ekmele yemiş ve kendine gelmiştir. Bundan sonra yemeğini normal yemeye başlamıştır. Daha sonra 48 yaşında Hacca gitmiştir.

İsmail Fakirullah Hz.'nin biri kız olmak üzere 5 çocuğu vardı. İbrahim Hakkı Hz.'nin üstadı olan İsmail Fakirullah Hz.'nin büyük kerametleri olmuştur. Bunlardan bir tanesi de kuyu hadisesidir. İsmail Fakirullah Hz. 48 yaşındayken komşularından biri vefat eder. Onların evlerine taziyeye gider. Taziyede bulunduktan sonra namaz vakti izin alıp, eve dönmek isterken, avluda bulunan ve içinde su bulunmayan 22 m. derinliğinde bir kuyuya düşer. İsmail Fakirullah Hz.'nin camiye gelmediğini gören cemaat İsmail Fakirullah Hz.'ni aramaya başlar. Nihayet taziye evinden çıkanlar İsmail Fakirullah Hz.'nin kuyudan seslerini işitirler. Bunun üzerine kuyuya biri inerek İsmail Fakirullah Hz.'ni kuyudan çıkarır. Büyük Mürşid kuyudan çıkarılırken sarığı başında, terliği ayağında ve kaşındaki ufak sıyrık haricinde vücudunda herhangi bir yara veya kırık olmadığı halde olup bitenlerden habersiz hala o manevi mecliste aldığı muhabbet ve ilahi aşk havasının etkisiyle istiğrak halindeydi. Kendisini kuyudan çıkartmak isteyenlere, **“Beni kendi halime bırakın. Artık benim sizinle işim kalmadı, benden**

uzaklaşmız.” diyerek kendisini Mevlasıyla ve o manevi mecliste hazır bulunan evliya ruhlarıyla baş başa bırakmalarını ısrarla istemiştir.

İsmail Fakirullah Hz. ayıldığında kuyuya düştüğünden haberi olmadığını, kuyuda bulunduğu zaman içinde yüce Allah’ın Tecelli Sıfatlarıyla müstağrik olduğunu, bir çok evliyanın ruhlarıyla tanıştığını ifade eder. İsmail Fakirullah Hz.’nin istiğrak hali 8 yıl boyunca devam etmiştir. 9. yıl istiğrak halinden ayrılıp Cenab-ı Hak’tan aldığı feyizle, insanları hak yoluna irşada başlamıştır. Bir tarafta **“Uveysiyye”** tarikatının esasları doğrultusunda her kesimden insanları irşad ederken, diğer tarafta ser-i ilimler ve müspet ilimlerde dünyaca ünlü meşhur ilim adamları yetiştirmiştir. Hayatını hak yolda insanları irşad etmekle geçiren bu büyük veli Hicri 1146, Miladi 1734 senesinde ruhunu Mevla’ya teslim etmiştir. Kabri Tillo Kabristanlığında kendi ismiyle anılan türbededir. Her sene binlerce kişi, türbesini ziyaret etmektedir. [4]

2.6. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri

Hicri 1115, Miladi 1703 yılında Erzurum’a bağlı Hasankale ilçesinde doğmuştur. Babası molla Osman, bir mürşid aramak maksadıyla Tillo’ya gelmiş burada İsmail Fakirullah Hz’ni bularak hizmetine girmiştir. Babasının arkasından İbrahim Hakkı da amcası Ali ile birlikte Tillo’ya gelmiştir. Okul çağında İsmail Fakirullah Hz’ ne talebe olup o günün şartlarına göre çok ileri seviyede dini ve fenni ilimler tahsil etmiştir. Bunun üzerine hem dini ilimlerde hem de fenni ilimlerde üstünlüğü ifade eden **“Zülçenaheyn”** yani **”iki kanatlı“** unvanını elde etmiştir. Bu sırada hocası ve şeyhi olan İsmail Fakirullah Hz.’nin tarikatı olan **“Üveysiye”** tarikatına intisap etmiştir. Büyük mütefekkir İbrahim Hakkı, hadis, fıkıh, tasavvuf, edebiyat, psikoloji, sosyoloji, tıp, astronomide ve pek çok ilim dalında büyük bir kudret ve yetenek göstermiştir. Doğunun yetiştirdiği bu büyük alim kısa zamanda dünya çapında ün salmıştır İslam alemine ve insanlığa bıraktığı değerli eserler onun şahsiyetinin ve ilminin faziletini gösterir.

Mürşidi ve hocası İsmail Fakirullah Hz.’nin vefatından sonra irşad ve öğretim görevlerini hocasının oğlu Abdulkadir-i Sani Hz. ile birlikte devr alarak hayatı boyunca sürdürmüştür. İbrahim Hakkı Hz., 3 sefer hacca gitmiştir. İlk hac farızasını 1738’de, ikincisini 1763’te ve son haccını da 1767’de yapmıştır. İbrahim Hakkı Hz. 1758’de İstanbul’a gitmiş bu gidişinde saraya özel olarak davet edilmiştir. O zamanın sultanı I. Mahmut tarafından davet edilmesinin sebebi daha önce sultan ile İsmail Fakirullah Hz arasındaki haberleşme olmuştur. İbrahim Hakkı Hz. sarayda bulunduğu müddetçe zamanının çoğunu saray kütüphanesinde geçirmiştir. Bir süre sonra yeniden Tillo’ya dönmüştür. Hicri 1194 Miladi 1780’de 77 yaşında iken Cenab-i Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kendi arzusu üzerine mürşidi İsmail Fakirullah Hz. için daha önce yaptırdığı ve Kozmografik bir özelliğe sahip olan türbede mürşidinin ayaklarının ucuna defnedilmiştir.

Tillo’da medfun İbrahim Hakkı Hz., Hocası İsmail Fakirullah Hz’nden **“Marifetname”** adlı eserinde şöyle söz eder: “Şeyhim İsmail Fakirullah Hz’nin Atası Mevlana Molla Ali Hz., Cizre’de alimlerin reisi iken Miladi 1504 tarihinde zalimlerin zulmünden göç ederek, bütün binaları kireçten güzel, Siirt Kasabası’nın doğusunda iki saat mesafede, yüksek bir yerde bulunan, havası güzel, bağları ve

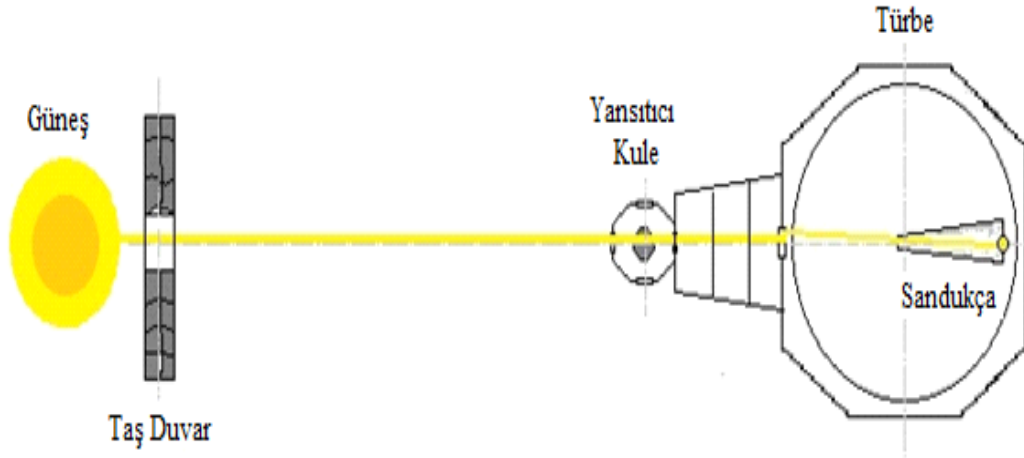
Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

ağaçları bol, 200 evi, birkaç dükkanı, bir hanı, bir hamamı, üç mescit ve bir Cuma camisi bulunan Tillo adlı köyü vatan edinerek, bu camide imam-hatip ve müderris olmuştur. Bu görevi daha sonra Molla Ali Hz'nin soyundan gelen İsmail Fakirullah Hz. sürdürmüştür." İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz. gibi ilim adamları ve mutasavvıfların yaşamış olması İlçe'yi kültür açısından önemli kılmaktadır. [5]

3. Işık Düzenegi

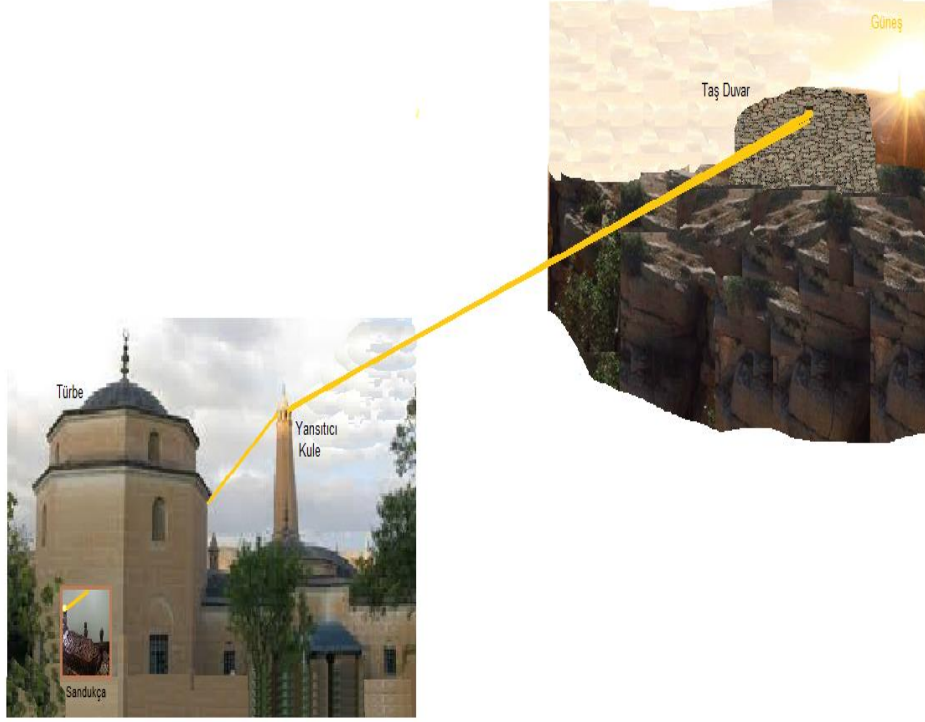
Sadece planlama değil, bir muhabbet, hürmet, vefa zirvesi; bir madde-manâ terkibi olan ışık düzenegi, ahirete irtihal eden hocasına duyduğu hasretle, İbrahim Hakkı'nın manevi dünyasında kurulmuştur: "Yeni yılda doğan güneş, ilk olarak hocamın başucunu aydınlatmazsa ben o güneşi neyleyeyim". Bu ulvi niyet ve bilimsel birikim üzerine inşa ettiği türbenin hemen yanı başına on metre yüksekliğinde bir de kule yapmıştır.

Türbenin yaklaşık 3 km uzağına maharetli elleriyle harçsız bir duvar örmüştür. Kala'tülüstad denilen bu duvarda, çeyrek metrekare kadar bir pencere açmış ve burayı nişangâh olarak kullanmıştır. 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde, sevgili hocasının başucu ve kademiyle aynı doğrultudaki kule ve kaleyle hizalanan güneş, mezkûr pencereden geliyormuş gibi önce kuleye uğramakta, oradan kırılarak türbenin penceresinden içeri dolmakta, ziyaret edercesine birkaç dakika boyunca Fakirullah Hazretleri'nin başucunda kalmaktadır (Şekil 4).

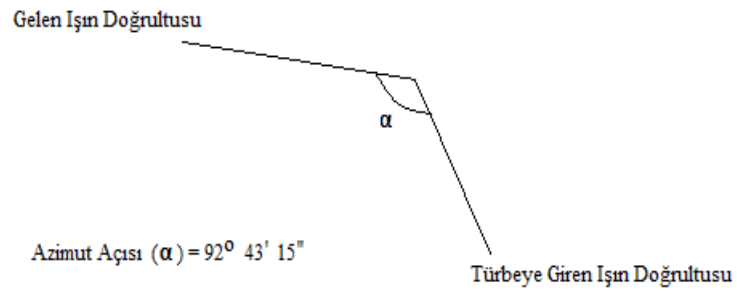

Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

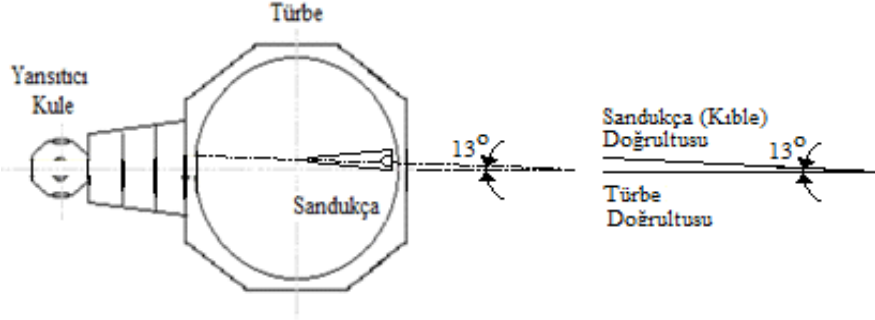

Şekil 4. Işık Düzenegi

Tillo'daki ışık hadisesinde ışın ve konum açılarının önemi büyüktür. Taş duvardan gelen güneş ışını, yansıtıcı kuleden $92^{\circ} 43' 15''$ lik bir açı yaparak (azimut açısı) türbeye girmektedir. Türbe doğrultusu ile sandukçalar arasında (kıble yönü) olarak (13° lik) açı vardır (Şekil 5).

Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtın Bilim
Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

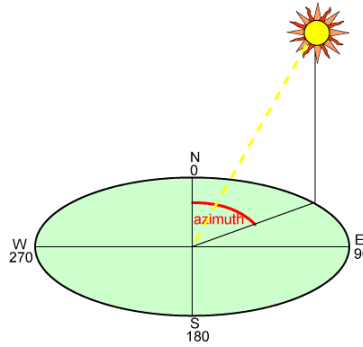

Şekil 5. Işık Düzenegi Açılı

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinoks günlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) kalenin arkasındaki vadiden yükselen güneş bu duvara çarpıyor. Kaleden geçemediği için Tillo şehrine ışık gitmiyor. Işık sadece duvarda bulunan pencereden geçiyor. İlerde bulunan bir tepeden kırılıyor. Arkasından da türbenin penceresinden içeri girerek, İsmail Fakirullah Hazretleri'nin mezarının başını aydınlatıyor. Siirt'in Tillo ilçesindeki İsmail Fakirullah hazretleri olarak tanınan alimin türbesinde, Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretleri olarak ünlenen öğrencisi tarafından 1734 yılında kurduğu düzenekle başlattığı ışık olayı, günümüzde her yıl özel törenlerle yaşıtılıyor.

3.1. Güneş ışığı

Yüzey azimut açısı, Yüzeyin normalinin yatay düzlemdeki izdüşümü ile güney doğrultusundaki açıdır. Yüzey azimut açısı güneyde sıfır, doğuya doğru negatif (-), batıya doğru pozitif (+) 'dir. Burada $-180^{\circ} \leq Y \leq 180^{\circ}$ dir. Güneş azimut açısı, Güneş-dünya doğrultusunun yatay düzlemdeki izdüşümünün, kuzey-güney doğrultusu ile yapmış olduğu açıdır. Güneş azimut açısı "Ys" simgesi ile gösterilir. Kuzey-güney doğrultusu ile doğrudan güneş ışınımı arasında ki açıdır. Ayrıca güneş ışınlarının kuzeye göre saat dönüş yönünde sapmasını gösteren açıdır. Gün uzunluğunun 12 saatten fazla olması durumunda, günün bazı saatlerinde azimut açısı 90° 'den fazla olur. [6] Güneyden doğuya doğru negatif (-), batıya doğru pozitif (+) olarak kabul edilir. Saat 12'de $Ys=180^{\circ}$ olur (Şekil 6).

Şekil 6. Azimut açısı

Gün uzunluğu (t, saat) güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen zaman süresidir. Gün uzunluğu, güneşin yatay düzlem üzerinde olduğu dönem olarak tanımlanır. Güneş ışınımı hesaplamaları, güneş zamanına göre yapılır. Güneş azimut açısının 0° olduğu, başka bir deyişle, güneş yükseklik açısının en yüksek olduğu zamanın, saat 12 olarak alındığı saat sistemine güneş saati (yerel saat) denir. Bir ülkenin kullandığı standart saat zamanı ile güneş saati birbirinden farklıdır. Standart saatin, güneş saatine dönüştürülmesi için standart boylam ile bulunulan bölgenin yerel boylamı arasındaki boylam farkı ve günlere göre değişen zaman düzeltme faktörü dikkate alınır.[7]

3.2. Taş duvar (Kal-a-tul Üstad)

Fazla geniş olmayan düzlük bir alanda parke taşı gibi dizilmiş uzun ve düz kayalar. Sonra kayaların bitişiyle başlayan gözün alabildiği genişliğe sahip ve yer yer 500 metreyi bulan uçurumlarla başlayan Botan vadisi. İşte nefes kesici olan buradaki manzara Kal-a-tul üstad bölgesidir. Uçurumun başındaki küçük pencereyi bir duvar incelendiğinde üzerinde Üstadın kalesi anlamına gelen “**Kal-a-tul Üstad**” diye yazılı bir levha görülmektedir. Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin eserlerinden biridir. Levhayı okumaya devam edilirse Botan vadisinin görüntüsünü unutturan yeni bir şeyi keşfedilmektedir: Işık hadisesi ile sönmeyen bir ışık. Kuleye ışığın düşmesini sağlamak için Tillo'nun yaklaşık 2.5 kilometre mesafedeki bir tepe üzerinde taş bir duvar inşa ederek oraya açtığı pencereyi kullandı. Bu duvara Tillolular kale diyorlar. Hocasının defnedildiği türbenin yanı sıra 8 köşeli ve 10 mt. yüksekliğinde yansıtıcı bir kule yapan İbrahim Hakkı Hazretleri, türbenin doğusuna harçsız taşlarla bir duvar inşa ediyor (Şekil 7). [8]

Şekil 7. Taş Duvar (Kal-a-tul Üstad)

Işık Hadisesi, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin "Yeni doğan güneş ilk olarak hocamın baş ucunu aydınlatmasa ben o güneşi ne yapayım" dediği rivayet edilen bir gerekçe ile yaptığı bir eserdir. Eser İbrahim hakkı Hazretlerinin manevi

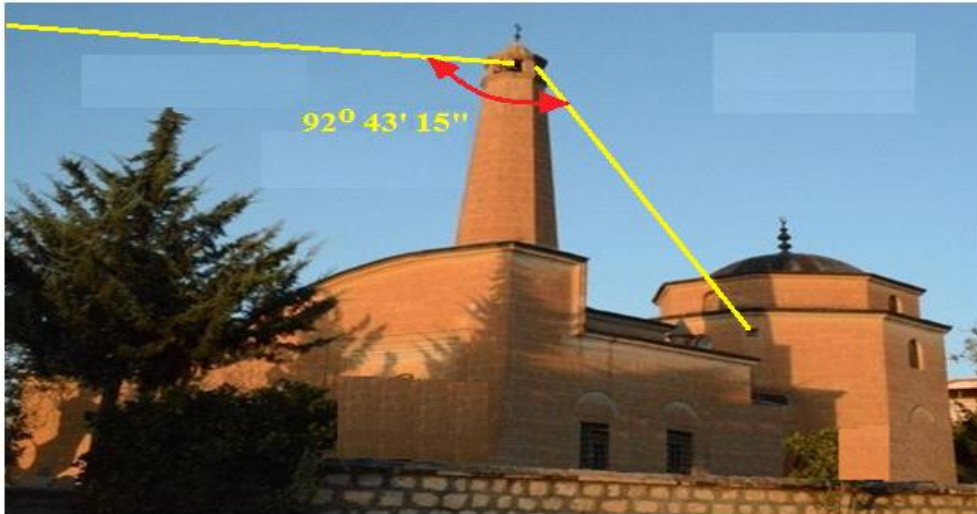
Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

ilimlerin yanı sıra pozitif ilimlerdeki üstün dehasının bir ürünüdür. Kendi icat ettiği ve halen müzesinde bulunan araç ve gereçler ile yıldızlar arası mesafeleri hesaplayan bu evliyanın Basit bir ışık oyununu gerçekleştirmesi de bir o kadar önemlidir. 1960 yılında yapılan restorasyon ile bozulan yerli yabancı birçok bilim adamının uğraşlarına rağmen ancak 2011 yılında düzeltilen yapının, İbrahim hakkı hazretlerinin sadece 3 saat gibi kısa bir sürede planladığı bilinmektedir.

Işık hadisesinin işleyişi, Her sene Yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilen 21 mart günü yani gece ve gündüzün eşit olduğu gün. Güneş ışınları ilçeye 5 km Mesafedeki uçurumun başında bulunan duvarın penceresinden geçip ilçedeki İsmail Fakirullah hazretlerinin (İbrahim hakkı Hazretlerinin hocası) Mezarının bulunduğu türbenin bir parçası olan minareye ulaşip oradan da kırılan güneş ışınlarının mezarın baş ucunu aydınlatmasıyla gerçekleşiyor. Matematik, biyoloji, astronomi ve fizik gibi birçok ilim dalı ile ilgilenen bu Allah dostunun *Marifetname* isimli bir kitabının olduğunu unutmamak gerekir.[9]

3.3. Yansıtıcı kule (Rasat kulesi) ve türbe

Müslüman alim İsmail Hakkı, Hocası öldüğünde onun gömüldüğü türbenin yan tarafında kule inşa ettirdi ve bu kuledeki aynalarla yeni yılın ilk ışığını hocasının sandukasının tam başına düşürmeyi başardı. Ekinoks günlerinde yani 21 Mart ve 23 Eylül günlerinde doğan güneşin ilk ışınları bu kalenin penceresinden geçerek, İsmail Fakirullah'ın türbesinin yanına inşa edilen kuledeki aynaya yansıyor. Daha sonra da ışığın aynayla yönünün değiştirilmesi sayesinde sandukanın tam başına indiriliyor.Yani senenin ilk ışıkları İsmail Fakirullah'ın başucunda doğuyordu. Hocası Fakirullah Hazretleri'nin türbesinin başucuna bir pencere inşa eden İbrahim Hakkı güneş ışığının türbenin kulesine oradan da kırılarak türbenin penceresinden içeri girmesini sağlar (Şekil 8).

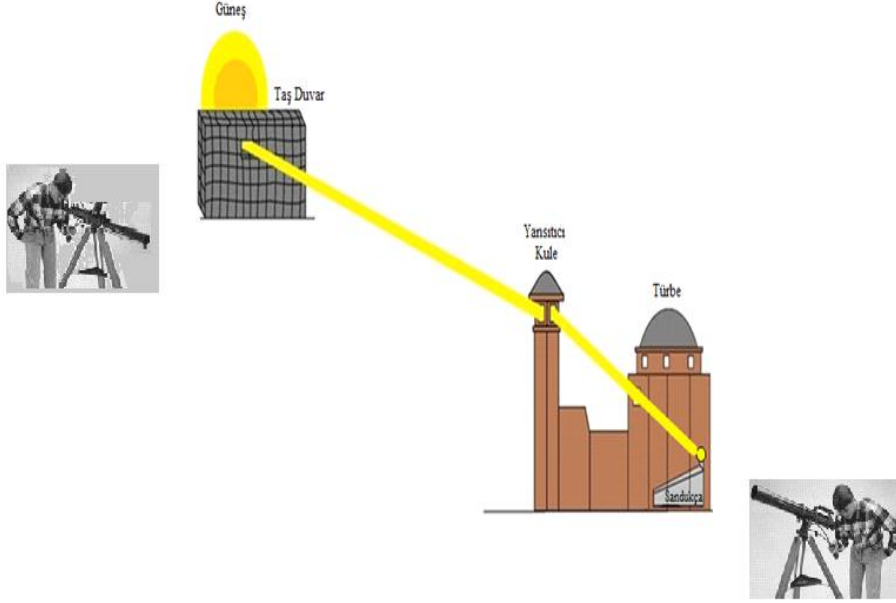
Şekil 8. Yansıtıcı Kule ve Türbe

Her yıl gece ve gündüzün denk olduğu ekinoks günlerinde yani 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde, güneşin ilk ışıklarını şeyhinin kabrine düşüren ve *Marifetname* adlı eseri ile tanınan ünlü bilim adamı İbrahim Hakkı, dinî ilimlerin yanı sıra Tıp, Astronomi ve fen ilimlerine de vâkıftı ki Işık Olayı onun astronomik ve optik ilmin zirvesinde olduğunu ispatlamaktadır.[10] 18.asırda yapılan “Işık Düzeneği” TÜBİTAK'ın çalışmaları, Kültür Bakanlığı, Siirt Valiliği, GAP ve DİKA başta olmak üzere destekçi kurumların işbirliğiyle yeniden hayat buldu. “Uzayın yollarını Tillo sokaklarından daha iyi bilirim” diyen İbrahim Hakkı Hazretleri'nin “Işık Düzeneği”, 1960 yılında türbede yapılan restorasyon ile bozulmuştu. Aradan 50 yıl geçti, 2011 yılında bilim adamları 21 Mart ve 23 Eylül'de doğan ilk güneşin Fakirullah Hazretleri'nin sandukasını aydınlatması ile ilgili dünyada benzeri olmayan zihinsel hesaplamayı; ancak lazer ve uzay teknolojisiyle yeniden işler hale getirebilmiştir.

1960'lı yıllarda yıkılma tehlikesi nedeniyle kule restorasyon geçirdi. Restorasyon sırasında pencerenin yerinin değiştirilmesi nedeniyle ışık düzeneği izlenemedi. Fakat 2011 yılında TÜBİTAK'ın görevlendirdiği astronomlar, aynadan yansıyan ışığın olduğu yere yeni bir pencere açarak, olayın tekrar izlenmesini sağladılar. 2011 yılından bu yana Tillo'da Işık Olayı büyük bir coşku ile tekrarlanıyor. 2013 tarihinde başlayan her yıl İstanbul TÜYAP'ta açılan Emitt Turizm Fuarında inanç turizmi açısından büyük bir potansiyele sahip olan Siirt'i tanıtmaya çalışmaları yapılmaktadır. Fuarda İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Tillo'da kurduğu 'Işık' hadisesi temsili olarak canlandırılmakta ve Siirt'in zengin tarih ve kültürünü farklı perspektiften tanıtmak amacıyla önemli çalışmalar yapılmaktadır. İki yıldan beri katılım olan Emitt Turizm Fuarında 50 yıl aradan sonra geçen yıl onarılan İbrahim Hakkı Hazretleri'nin ünlü ışık hadisesi canlandırılmakta ve bilim dünyasında büyük ilgi çeken bu harika sistemi bütün dünyaya tanıtmaya çalışılmaktadır.[11]

Siirt Valiliği Proje merkezinin “Tilloskop” projesi ile ilgili çalışmaları devam etmektedir. Bu proje ile Tillo ve Teleskop kavramları birleştirilmiş ve “Tilloskop” projesi ortaya çıkmıştır. Kalatül Üstad olarak tanımlanan taş duvarın olduğu bölge içine uzun metraj kapasiteli ve net görüş çözünürlüğüne sahip bir teleskop yerleştirilecek. Aynı özellikte başka bir teleskop ise Türbenin olduğu bölge içine yerleştirilecek. Böylece güneş ışığının doğduğu yerden (taş duvardan) bakıldığında türbe görünecek, güneş ışığının sona erdiği yerden (türbeden) bakıldığında ise taş duvar görünecek. Bu vesile ile ışık hadisesi daha iyi gözlenerek, daha anlaşılır bir hale gelecek. Netice itibariyle Tillo ilçesi, daha fazla kültürel, turizm ve ekonomik avantajlara sahip olacaktır (Şekil 9).

Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)

Şekil 9. Tillokop

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, İbrahim Hakkı Hazretlerinin Siirt'te ve bilim dünyasında ne kadar önemli bir yerinin olduğu anlatılmıştır. Hem bilimsel yönü hem de manevi yönü vurgulanmıştır. Şimdiye kadar bu konu ile ilgili yapılmayan çalışmalara ve önerilere yer verilmiştir. Nasıl ki İbrahim Hakkı Hazretleri, Hocasının mezarının başucuna güneş ışığını, ışık düzeneği ile kontrol ederek yansıttı ise, bu zamanda bilim insanlarının da İbrahim Hakkı Hazretlerinin mezarının başucuna vefa borcu olarak güneş ışığını yansıtmaları gerekir. Bu hem fiziksel anlamda hem de bilimsel çalışmalar ve bilim anlamında olmalıdır. İbrahim Hakkı Fen Bilimleri Enstitüsü, İbrahim Hakkı Uzay Bilimleri Fakültesi, İbrahim Hakkı Mühendislik Bilimleri Fakültesi, gibi akademik kuruluşlara veya bölümlere yer verilmelidir. Bu öncelikle Siirt'e ait bir görevdir. En önemlisi milli bir vazifedir. Evrensel bir öneri de, Uluslararası İbrahim Hakkı Sempozyumu düzenlenebilir. Siirt'te Uzay Araştırmaları Enstitüsü kurulabilir. Uzay Araştırmaları ile Meteoroloji ve Deprem Araştırma Rasathanesi kurulabilir. Çünkü Siirt ili Güneydoğu Anadolu bölgesinde deprem bölgesi olarak 1. Bölge konumundadır. Işık hadisesinin olduğu hafta, Uluslararası Siirt Festival Haftası olarak düzenlenebilir. Bu ve benzeri öneriler ilgili resmi kurumlar ve kuracakları komisyon tarafından hayata geçirilebilir. Böylece Türkiye'nin ve dünyanın gözü Siirt'e çevrilerek Siirt bilimsel, kültürel, turizm ve ekonomi yönünden değerlendirilmiş ve daha çok önem kazanmış olacaktır.

Aslında İsmail Fakirullah Hazretlerinin “Anlarsa uzağım yakınımıdır. Anlamazsa yakınım uzağımıdır” cümlesi bilim dünyasına akla kapı açmaktadır. Yani çok yakın olunan Tillo ve içindeki manevi bilim duayenleri insanlara uzak kalmamalıdır. Bu uzaklığı ne Siirt nede bu millet hak etmemektedir. Bu çalışmada kullanılan yöntem kaynak araştırması ve Siirt ve Tillo'daki ziyaret yerleri ile İbrahim Hakkı

*Güneş Işığını Kontrol Ederek Hocasının Mezarının Başucuna Yansıtan Bilim
Adamı: İbrahim Hakkı (Hz.)*

Hazretleri müzesinin gezilmesidir. İlgili kaynaklar ekte sunulmuştur. Gerek ortaöğretim, gerekse yükseköğretim öğrencileri arasında yarışmalar düzenleyip gerek maddi gerekse manevi olarak, yeni nesiller tarafından İbrahim Hakkı hazretlerinin sandukçasının başucuna bir ışık yansıtılmalıdır. Gölge ve ışığın bilim adamlarını ve efendilerini yetiştirebilmek için öneri ve temennilerden biri Astroloji ve Uzay Mühendisliği Bölümlerini Tillo'da Siirt Üniversitesine bağlı olarak açılmasıdır. Diğeri ise Siirtli veya Tillolu hayır severlerin biraraya gelerek İbrahim Hakkı vakıf Üniversitesini kurmalarıdır. Açılacak olan bu Fakülteler ile İbrahim Hakkı (Hz.) ve eserlerini Anadolu'ya ve dünyaya tanıtabilecek öğrencilerin ve bilim adamlarının yetişmesi sağlanacaktır. Bu öngörülerin gerçekleşmesi sonucunda bölge kültürel ve ekonomik yönden kalkınacaktır.

Referans

- 1- Eryeşil H. “ Işık Hadisesi “, İdarecinin Sesi Dergisi, 2011 Ekim sayısı
- 2- Siirt Valiliği “ Işık Olayı “ 2011-2015 belgeleri
- 3- Tillo ” İbrahim Hakkı Müzesi” belge ve görselleri-2015
- 4- Tillo (Aydınlar) Kaymakamlığı kültürel ve turizm çalışmaları-2014
- 5- Tillo (Aydınlar) Belediyesi Turizm Rehberi-2015
- 6- Siirt Üniversitesi İbrahim Hakkı ve Sultan Memduh Sempozyumu 22-25 Eylül 2013
- 7- Grup Tillolular, Tillo'nun ekonomik ve coğrafi durumu, tarihsel gelişimi ve kültürel değerleri-yazılı ve görsel belgeleri-2012
- 8- Selami Öztaş-Siirt Tillo tanıtım projesi-sunum-2014
- 9- Siirt Halk Eğitim Merkezi-Tillo fotoğraf galerisi-2013
- 10- M.Emin Sönmez, Siirt-Tillo'nun kültürel turizm potansiyeli, <http://www.academia.edu>
- 11- Belkıs İbrahimhakkıoğlu (Torunu)-Ramazan Kitaplığı-Söyleşi-2015